

УДК 336

РОЛЬ КРЕДИТУ В ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Манжула Д.П.

Вінницький національний аграрний університет

У статті розкривається сутність кредиту. Досліджено класифікацію кредитів, які надаються банківським сектором. Визначено роль кредитного ризику в ефективності кредитної діяльності банків. Здійснено оцінку кредитних відносин, як складової ринкової економіки. Оцінка сучасної системи кредитування комерційними банками в Україні.

Ключові слова: кредит, кредитні операції, комерційний банк, кредитний ризик, банківське кредитування.

Постановка проблеми. Недосконалість розвитку кредитного сектора економіки змушує комерційні банки України шукати більш ефективні моделі кредитування. У зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми вдосконалення кредитної діяльності банківських установ. Банки повинні організувати кредитні операції таким чином, щоб вони давали максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували проблеми банківського кредитування і банківського капіталу такі учені-економісти, як О. Дзюблюк, В. Сусіденко, Т. Клименко, В. Лагутін, І. Аванесова, Ю. Потійко, М. Алексєєнко та інші. У своїх працях вони вивчали суть поняття «кредитування», визначали класифікацію банківських кредитів, а також форми забезпечення, умови і механізми надання кредитів комерційними банками.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість проблем у діяльності вітчизняних комерційних банків у сучасних умовах пов'язано з проведенням ризикованої кредитної політики. Кредит має створювати сприятливі умови для розвитку всіх сфер і галузей національної економіки України.

Мета статті. Розкрити суть кредитних банківського кредиту, визначити місце кредиту в діяльності банків, з'ясувати вплив кредитного ризику на ефективність кредитної діяльності комерційних банків.

Виклад основного матеріалу. Сутність кредиту, як і його форма, постійно розвивається й ускладнюється. В основі цього процесу лежить розвиток і вдосконалення економічних відносин у суспільстві, що визначають зміни в характері формування вільних коштів, ускладнення і розширення потреб економічних суб'єктів у додаткових коштах, удосконалення організаційних та правових відносин між суб'єктами кредиту тощо.

За своєю сутністю та механізмом впливу на процес суспільного відтворення кредит є однією з найскладніших економічних категорій. Щодо цього він поступається хіба що тільки категорії грошей. Тому в економічній теорії протягом кількох століть ведуться дискусії навколо питань, пов'язаних із сутністю та роллю кредиту. Ці дискусії тривають і досі. Найбільш поширеними в економічній літературі є два підходи до визначення сутності кредиту:

– ототожнення кредиту з цінністю, яка передається одним економічним суб'єктом іншому в позичку. При такому підході увага дослідника зміщується на саму позичку, її правову форму, що зумовлює вихолощування з кредиту його економічного змісту;

– ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, які формуються в суспільстві. Такий підхід дає можливість глибше дослідити економічні аспекти кредиту, економічні чинники його існування, основи та закономірності його руху. Тому цей підхід у сучасній літературі переважає понад усі.

За своєю сутністю кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними

суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах поверненості, платності, строкості та добровільності [1].

Кредити, які надаються банками, можна класифікувати за різними ознаками. Лише комплексний підхід до виділення видів банківського кредиту дозволяє найповніше охарактеризувати кредитні операції комерційних банків.

За строками користування банківські кредити поділяють на:

- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (від 1 до 3 років);
- довгострокові (понад 3 роки).

Кожному з цих видів банківського кредиту притаманні конкретні ознаки, організаційні способи надання позик та їх погашення.

Короткострокові кредити надаються банками позичальникам на цілі поточної господарської діяльності у разі виникнення у них тимчасових фінансових труднощів у зв'язку із витратами, які незабезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді.

Середньострокові кредити надаються на оплату обладнання, на поточні витрати, фінансування капітальних вкладень. Довгострокові кредити надаються банками позичальникам для формування основних фондів.

За забезпеченням, виділяють такі види банківського кредиту:

- забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами); вартість застави звичайно перевищує суму кредиту;
- гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);
- з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);
- незабезпечені (бланкові кредити).

Банківський кредит під заставу цінних паперів називається ломбардним кредитом.

За ступенем ризику банківські позики поділяються на: стандартні кредити та кредити з підвищеним ризиком [3].

В умовах наявності кризової ситуації в національній економіці України закономірно підвищується ризик кредитних операцій комерційних банків. Кредити з підвищеним ризиком посідають у таких умовах провідне місце в кредитному портфелі банків.

У ринковій економіці в умовах економічної невизначеності будь-якій позиції властивий певний ризик несплати відсотків чи неповернення внаслідок непередбачених обставин. У стратегічному плані для комерційних банків важливо нарощувати обсяги кредитних операцій, в тому числі й за рахунок тих позик, яким притаманний підвищений ризик. Адже саме для таких кредитів характерна більша доходність у порівнянні з малоризикованими.

Відповідно до Положення НБУ «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків» банківські позики поділяють на п'ять груп: стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні [2].

Стандартні позики характеризуються мінімальним ступенем ризику (2%), що відповідає умовам стабільного фінансового стану позичаль-

ника. Для позик під контролем ступінь ризику дорівнює 5%. Робота з цими позиками не створює проблем для фінансової діяльності комерційних банків. Субстандартні позики – це позики з підвищеним ризиком (ступінь ризику – 20%). Фінансовий стан позичальника на момент оцінки при такому виді банківського кредиту викликає серйозні побоювання [4].

Сумнівними є кредити, повернення яких викликає сумнів у банку. Для сумнівних позик характерний ступінь ризику в 50%. До цих позик відносять пролонговані і прострочені кредити. Пролонгація означає продовження терміну погашення позики після настання договірних строків погашення через фінансову неспроможність позичальника. Простроченими є позики, не повернені банком у встановлений строк. У разі прострочення терміну повернення позики банк може відповідно до чинного законодавства використати своє заставне право, тобто спрямувати виручку від реалізації заставного майна безпосередньо на погашення позички.

Безнадійними (до погашення) є позики, які не можуть бути повернені і збереження яких на балансі банку як активу не має сенсу (ступінь ризику – 100%). Безнадійні позики списуються у встановленому порядку. В банківській практиці сумнівні, незабезпечені та безнадійні позики відносять до категорії проблемних кредитів.

Кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий і виражає відношення між кредитором і позичальником. За його допомогою вільні грошові капітали і доходи підприємств, особистого сектору і держави акумулюються, перетворюються в позичковий капітал, який передається за плату у тимчасове користування.

Система банківського кредитування представляє собою модель, що відповідає характеру ринкових відносин, переходу від централізованих до децентралізованих методів кредитування економічних суб'єктів. Вона охоплює принципи, об'єкти та методи кредитування, механізми надання та погашення позик, а також банківський контроль в процесі кредитування.

Сучасна система кредитування побудована на ліберальній основі: клієнт не закріплюється за банком, а сам вибирає кредитну установу, послугами якої він хотів би користуватися; йому надано право відкривати позичкові рахунки не в одному, а декількох банках. Лібералізація системи кредитування розширює можливості клієнта в отриманні кредиту та створює умови для розвитку міжбанківської конкуренції. В свою чергу, комерційні банки при проведенні кредитної політики, виходять з необхідності забезпечення поєднання інтересів банку, його акціонерів, вкладників та клієнтів із врахуванням загальнодержавних інтересів.

Сучасна система кредитування побудована на договірній основі, коли всі питання, що виникають з приводу кредитування, вирішуються безпосередньо між банком і позичальником. Згідно з договором кожна з сторін приймає на себе певні зобов'язання за виконання умов договору. В умовах ринкових відносин змінився характер кредитних договорів, коли активну роль стали виконувати обидва їхні суб'єкти на паритетних засадах в межах правового поля діяльності кредитора і позичальника.

Важлива умова кредитування це пріоритетність надання кредитів, яка повинна зумовлюватися виключно ефективністю проектів (заходів) кредитування, рівнем кредитного ризику та розміром очікуваного банком прибутку.

Діюча система кредитування залежить не тільки від ресурсів, а й від встановлених НБУ економічних нормативів діяльності комерційних банків та вимог щодо формування обов'язкових, страхових та резервних фондів. Ці нормативи регламентують максимально допустимий об'єм залучених коштів, розмір резервних фондів, граничну суму видачі кредиту, що робить кредитний механізм залежним від ліквідності балансів комерційних банків.

Сучасна система кредитування представляє собою модель, при якій функціонують нові методи та форми кредитування. Нині принципово змінився підхід банків до організації кредитних відносин; відбувся перехід від пооб'єктного кредитування до кредитування суб'єкта, тобто кредитування юридичної або фізичної особи; до уніфікації методів кредитування клієнтів незалежно від їхнього галузевого підпорядкування та форм власності. Зараз кредити приймають участь в процесі приватизації державних організацій та управлінні державним боргом. Склалась система багатоваріантного кредитування, коли позичальники і банки, користуючись своїм правом, приймають найбільш прийнятну для них форму: як кредити, що постійно знаходяться в обороті позичальника, так і разові, що покривають тимчасовий розрив в платіжному обороті.

Система кредитування базується на традиційних загальних принципах, які гарантують повернення банківської позики. В світовій практиці з точки зору забезпеченості повернення позики найбільш надійним рахується заставне право (в тому числі іпотека, застава, поручительства і гарантії, система страхування, що дає можливість банку закріпити свою незалежність і тим самим мінімізувати кредитний ризик).

До основних принципів кредитування, яких повинні дотримуватися як кредитори так і позичальники, належать: цільовий характер, повернення, строковість, платність та забезпеченість кредиту. Цільовий характер означає, що виданий кредит повинен використовуватися на досягнення цілей, окреслених у кредитному договорі. Цілі визначаються на підставі поданих позичальником господарських договорів (контрактів), бізнес-планів, цільових програм чи проектів. Крім того, надаючи кредит клієнту, банк повинен переконатися, що цілі використання позики передбачені Статутом фірми.

Принципи цільового використання тісно пов'язані із ризиком надання кредиту. Щоб оцінити кредитний ризик банк аналізує реальність освоєння проекту, під який береться позика, досліджується рівень очікуваної у майбутньому рентабельності проекту, здатність позичальника реалізувати проект і отримати прибуток, за рахунок якого і буде повернений кредит.

Принцип повернення кредиту полягає у тому, що він не тільки передбачає повернення одержаної позики, але і сплати позичкового процента. Тому повернення кредиту зумовлене як кредитоспроможністю позичальника, так і наявністю в нього документально підтверджених (перевіря-

ється на етапі надання заяви на отримання позики) і фактично існуючих (що з'ясовується протягом кредитного періоду) джерел надходження грошових доходів, які залишаються після покриття поточних витрат і можуть використовуватися для погашення заборгованості та виплати відсотків за користування кредитом.

Суть принципу строковості полягає в тому, що кредит надається на певний термін, обумовлений в кредитному договорі. Умова надання позики на певний термін може бути сформульована в кредитному договорі у вигляді:

- встановлення терміну повного повернення позики;
- встановлення графіку повернення позики;
- встановлення тривалості періоду користування позикою.

Термін кредиту залежить від багатьох факторів: цільового призначення кредиту, співвідношення попиту і пропозиції на кредити, суми кредиту, національного законодавства, традиційної практики кредитування, кредитної політики банку, характеру виробничої діяльності позичальника, та швидкості обігу оборотного капіталу.

У світовій банківській практиці винагорода банку за кредит складається з двох головних елементів: відсотку за користування позикою та комісії за відкриття кредитної лінії (commitmentfee), яка враховує витрати, пов'язані з оформленням позики, перевіркою її забезпечення, аналізом кредитоспроможності та індексацією платежів.

За користування кредитом позичальник вносить плату у вигляді річних відсотків від суми позики. Ставка відсотків встановлюється кожним банком індивідуально так, щоб покривалися витрати банку по залученню кредитних ресурсів.

Комерційні банки переважно більшість кредитів надають під забезпечення. Це означає, що у формі носія гарантії повернення позики виступає застава майна або майнових прав.

Розмір позики під заставу визначається у відсотках від ринкової вартості застави на момент укладання кредитної угоди. Перевищення ціни застави над сумою кредиту є гарантією компенсації ризику втрати, пов'язаною із зміною ціни застави. Вартість майна та майнових прав позичальника, оформлених під заставу, повинна бути не меншою розміру кредитної заборгованості, бути вільною від застави та зобов'язань позичальника перед іншими кредиторами.

В ринковій економіці кредитні відносини реалізуються шляхом діяльності незалежних конкуруючих між собою комерційних кредитних установ, саме існування яких (прибутковість і ліквідність) прямо залежить від кредитоспроможності їхніх клієнтів.

Висновки і пропозиції. Визначивши значимість кредиту в діяльності комерційних банків України можна зробити висновки, що кредит має досить стійку позицію і становлять більшу частину в активах банків. На сьогоднішній день саме кредит є найважливішим елементом будь-якої політики банку. Чим більше існує видів кредиту, тим повніше можуть бути задоволені індивідуальні потреби клієнтів. Водночас на вибір банком кредитного інструментарію впливають не тільки потреби клієнта, але і його особливості (фінансова надійність і ін.), а також можливості й інтереси самого банку.

Список літератури:

1. Аванесова І. А. Передумови регулювання кредитної діяльності в Україні: історія і сучасність / І. А. Аванесова // Банківська справа. – 2012. – № 4. – С. 70.
2. Герасимович А. М., Алексєнко М. Д., Парасій-Вергуленко І. М. Аналіз банківської діяльності. – К.: КНЕУ, – 2013. – С. 342.
3. Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. Банківські операції: Підручник. 2-ге вид., випр. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 430 с.
4. Положення «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджено постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279.

Манжула Д.П.

Винницький національний аграрний університет

РОЛЬ КРЕДИТА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ**Аннотация**

В статье раскрывается сущность кредита. Исследована классификация кредитов, предоставляемых банковским сектором. Определена роль кредитного риска в эффективности кредитной деятельности банков. Осуществлена оценка кредитных отношений, как составляющей рыночной экономики. Оценка современной системы кредитования коммерческими банками в Украине.

Ключевые слова: кредит, кредитные операции, коммерческий банк, кредитный риск, банковское кредитование.

Manzhula D.P.

Vinnitsia National Agrarian University

ROLE OF CREDIT IN COMMERCIAL BANKS ACTIVITY**Summary**

The article reveals the essence of the credit. Investigated classification of credit provided by the banking sector. It's defined the role of credit risk in the efficiency of credit activities of banks. The estimation of credit relations, as part of a market economy is carried out. Evaluation of a modern system of lending by commercial banks in Ukraine.

Keywords: credit, credit transactions, commercial bank, credit risk, bank lending.